

Joan Coromines: l'home i el lingüista

MILA SEGARRA

Ara fa 100 anys, el 21 de març de 1905, va néixer a Barcelona Joan Coromines, un del catalans més notables del segle xx. Notable sobretot per l'extensió i qualitat de la seva obra, però també per la tenacitat, la fortalesa i excepcionalitat del seu caràcter. Se l'ha descrit com un treballador infatigable, autor d'una obra gegantina.

«**J**O TINC LA IMPRESSIÓ –va dir Josep Pla–¹ que és l'home –que treballa més d'aquest país que treballa d'una manera segura, compassada i llarga. El lector que hagi passat els ulls per aquesta notícia, que tingui un coneixement, per petit que sigui, del Diccionari, que conegui, encara que només sigui de referències, el que ha escrit i elaborat, potser es preguntarà, com jo mateix m'he preguntat moltes vegades: ¿és compatible la vida humana amb tot el que Coromines vol abraçar? Si arriba a cap sense defalliments físics, deixarà una obra immensa, utilíssima, formidable.» En els últims anys de la vida de Coromines tothom parlava de la magnitud de la seva obra, destacant l'esforç gairebé titànic que feia per poder-la acabar, comentaris que més que afalagar-lo l'omplien de neguit, perquè temia –i d'això en parla Modest Prats–² que el seu treball resultés entorpit per la fama i que les forces i l'enteniment al final no l'acompanyessin, de manera que els seus dos grans objectius de vida, el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* i l'*Onomasticon Cataloniae*, quedessin interromputs. Coromines va morir el 2 de gener de 1997 a Pineda de Mar, com havia viscut: voltat de llibres, de cèdules i de proves d'impremta. Feia sis anys que havia sortit a la llum el volum IX i últim del *Diccionari*, i tres que havia acabat la redacció de l'*Onomasticon*. La preocupació per la lentitud amb què s'editava aquesta obra (Coromines no havia volgut que es fes servir la fotocomposició per no restar rigor a l'edició) el va acompanyar fins a l'últim alè (pocs mesos després se'n va distribuir el volum VI). A més d'aquestes obres, el llegat de Coromines estava format per un vast conjunt de publicacions de tota mena: estudis de

lèxic i toponímia, treballs de gramàtica històrica, articles de normativa, traduccions i edicions de textos antics i moderns. I no sols sobre el català.

Coromines va iniciar la seva trajectòria professional a 20 anys, amb un article titulat «Etimologies araneses» (*Butlletí de Dialectologia Catalana*, núm. XIII, 1925), fruit de les investigacions que havia començat a fer sobre el gascó durant les vacances d'estiu a Lés (Vall d'Aran). Seria amb una tesi sobre aquesta llengua que es doctoraria amb la màxima qualificació (1928):

COROMINES NOMÉS VA
RECONÈIXER EL MESTRATGE
DE JAKOB JUD I DE POMPEU
FABRA

Vocabulario aranés. La seva formació, iniciada a la Universitat de Barcelona (1922-1924), es completaria amb estades a Montpeller (1925), Madrid (1928), Zuric (1928-1929) i París (1929). Va tenir com a mestres alguns dels lingüistes més destacats del segle xx: Maurice Grammont, Américo Castro, Ramón Menéndez Pidal, Louis Gauchat, Arnald Steiger, Oscar Bloch, Mario Roques i Antoine Meillet. Coromines, però, només va reconèixer el mestratge de Jakob Jud i de Pompeu Fabra, dels quals ell, tan dur –i sovint injust– en els seus judicis, mai no va fer cap crítica negativa. Allò que va aprendre de Jud va ser un mètode de treball. «El que tant havia cercat en va a Barcelona, a Montpeller i a Madrid, un mestre que em deixi aprofitar de la seva experiència personal, sembla, doncs, que a Zuric ho he trobat», va dir a la seva família, pocs dies després

Joan Coromines a casa seva (Pineda de Mar, octubre de 1993)

d'haver-s'hi instal·lat.³ Per Pompeu Fabra Coromines va sentir un gran afecte i admiració. Van treballar plegats entre 1930 i 1938 a les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Fabra li va confiar la secretaria d'aquestes oficines i la redacció del *Butlletí de Dialectologia Catalana*, després de l'expulsió d'Antoni Griera. Amb Fabra i amb Josep M. de Casacuberta va confeccionar la *Llista dels noms dels municipis de Catalunya* (1933). L'any 1931 se li va confiar la gran empresa de l'*Onomasticon*, per a la qual va iniciar la primera part de l'exploració sistemàtica dels municipis catalans. Aleshores no s'imaginava les dificultats que trobaria per portar-lo a cap.

Després d'una guerra civil cruenta, va arribar el terrible èxode de 1939, que va posar fi al somni de Coromines –que també era el de Fabra– de continuar treballant eficaçment per la restauració de la llengua catalana i per fer que el nom de Catalunya i el de la llengua catalana figuressin amb tots els drets i honors en el panorama de la lingüística romànica. S'iniciava una nova etapa per al lingüista. Venien uns anys durs, que viuria lluny de Barcelona desitjant de tornar-hi, pensant any rere any que aquell seria l'últim que passaria a l'estranger. La

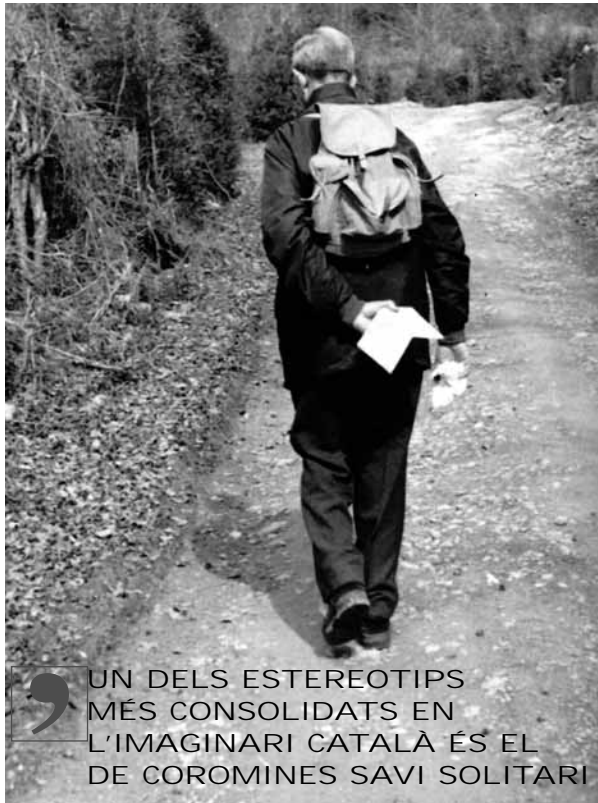
col·laboració amb Fabra no es va interrompre mai. Des de Mendoza (Argentina) es va interessar per la sort del seu mestre i va fer el possible per animar-lo i ajudar-lo. Després de la seva mort, Coromines es va ocupar de l'edició de la *Gramàtica catalana* (1956) i, amb ocasió de la segona edició del *Diccionari General de la Llengua Catalana* (1954), va defensar les modificacions que Fabra volia introduir-hi, fruit de la discussió entre els dos

TANT A PARÍS COM A L'ARGENTINA O ALS ESTATS UNITS NO VA DEIXAR MAI DE TREBALLAR SOBRE ELS MATERIALS LÈXICS I TOPONOMÀSTICS QUE HAVIA RECOLLIT A CATALUNYA

lingüistes. Tant a París com a l'Argentina o als Estats Units no va deixar mai de treballar sobre els materials lèxics i toponomàstics que havia recollit a Catalunya, els quals va enriquir amb els despullaments de documents i textos antics i moderns. No va poder reprendre les enquestes sobre el terreny de manera satisfactòria fins al 1955, però ho va fer amb tanta empena que el 1966 ja havia visitat els dos milers de municipis de Catalunya, a part dels de l'alt Aragó.

El reconeixement com un dels grans estudiosos de la lingüística romànica li arribaria als anys cinquanta i seixanta gràcies a la seva obra castellana (*Diccionari crítico-etimológico de la lengua castellana*, 1954-1957). En tornar a Catalunya, Coromines desitjava incorporar-se a l'Institut d'Estudis Catalans (n'era membre des de 1950) i hauria volgut trobar feina a la Universitat de Barcelona, per poder realitzar les seves aspiracions: d'una banda, contribuir a fer avançar l'obra iniciada per Fabra en el camp de la gramàtica i del lèxic normatiu; de l'altra, reprendre les seves investigacions i recollida de materials sobre toponímia i lèxic per a l'elaboració de l'*Onomasticon*. La Universitat de Barcelona li va tancar les portes –i alhora deixava entrar-hi gent mediocre i franquistes declarats. L'Institut d'Estudis Catalans, en canvi, el va acollir, però l'Institut de la postguerra ja no era la institució que Coromines havia conegut. La Secció Filològica s'havia unificat amb la Històrico-Arqueològica i les sessions eren un anar i venir de parlaments sobre treball arqueològic, de comentaris sobre congressos i d'informació bibliogràfica que de cap manera podia satisfer un home dels gustos i de l'energia del lingüista. D'altra banda, la Diputació de Barcelona havia clausurat les Oficines Lexicogràfiques i n'havia se-

UN DELS ESTEREOTIPS MÉS CONSOLIDATS EN L'IMAGINARI CATALÀ ÉS EL DE COROMINES SAVI SOLITARI

grestat els materials. La revisió i ampliació del *Diccionari General de la Llengua Catalana* es feia fora de l'Institut i a càrrec de la iniciativa privada (però amb una supervisió insuficient per part d'aquell). A aquest panorama s'afegien els malentesos entre Coromines i el secretari general de l'Institut, Ramon Aramon i Serra, per incompatibilitat de caràcters, situació que es va agreujar després de la mort de Carles Riba (1959) i que el va portar a distanciar-se de l'Institut. A distanciar-se'n físicament per evitar de fer-ho sentimentalment. Ell mai no hauria fet res en contra d'una institució a la qual tant devia, per la qual tant de respecte i lleialtat tenia. Atacar l'Institut hauria significat atacar una llengua i un país febles que s'estaven recuperant lentament i amb moltes dificultats d'una penosa postergació.

Un dels motius de fricció entre Coromines i Aramon va ser la nova llista de municipis de Catalunya que aquest va proposar que la Secció Filològica confeccionés. Coromines s'hi va negar, aduint que l'editorial Aedos estava a punt de publicar un nomenclàtor, fet amb el seu assessorament, que cobriria a bastament les necessitats del públic fins que ell pogués enllestir l'*Onomasticon*. Aquesta negativa a deixar publicar versions breus i anticipades de les seves obres sembla que es va tornar a repetir quan Edicions 62 l'any 1965 li va voler

publicar, a iniciativa de Max Cahner, sengles versions breus del *Diccionari etimològic* i de l'*Onomasticon*. Coromines no volia que ens acostuméssim als succedanis. Preferia que esperéssim les obres majors.

La història de l'edició d'aquestes obres majors (ens l'explicava fa uns dies el seu editor en la darrera conferència del cicle de l'IEC) il·lustra a la perfecció el caràcter de Coromines. Extremament exigent i inflexible, va posar com a condició a Cahner que abans d'emprendre l'edició del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* publicués els tres volums de *Diaris i records* del seu pare, Pere Coromines (1974-1975) i tot seguit li va exigir que edités en tres volums un bon grapat d'articles seus, *Entre dos llenguatges* (1976-1977). Aconseguit això, Coromines va posar fil a l'agulla i va començar a redactar el *Diccionari*. El primer volum va aparèixer el 1980 i l'obra es va tancar l'any 2001, amb els índexs. Va seguir l'*Onomasticon* (1989-1997 [1998]). Joan Solà ha dit que per la doble proesa d'haver estimulat i ajudat l'autor a redactar aquestes obres «Cahner se situa també al lloc més alt dels grans patriotes».⁴

Un dels estereotips més consolidats en l'imaginari català és el de Coromines savi solitari, distanciat voluntàriament de tot i de tothom, tancat a la seva casa de Pineda, treballant de sol a sol en els seus dos grans diccionaris. En contra d'aquest estereotip, s'aixeca la realitat d'un home que mai no va treballar de manera aïllada, que tant de jove com de gran va voler participar en grans obres col·lectives en benefici de la llengua catalana. Un home que va formar deixebles al seu pas per la Universitat de Chicago, que va mantenir una extensa correspondència amb pensadors i erudits del seu temps i que va admetre l'ajuda tècnica i la col·laboració científica de molta gent perquè les seves obres majors arribessin a bon port, no podia ser un solitari. ■

NOTES:

1 Vid. Pla, J. (1970): «Joan Coromines, filòleg, de la Universitat de Xicago», *Homenots. Segona sèrie, a Obra Completa*, 16, p.292-293

2 Vid. l'escrit de M. Prats sobre Joan Coromines a la pàgina de presentació de l'Exposició Coromines que ha preparat la Universitat Autònoma de Barcelona per commemorar el naixement del lingüista (cfr. <http://hipatia.uab.es/exposicions/coromines/presentacio.htm>).

3 Vid. Ferrer, J.; Ferrer J.; Pujades, J. (eds.) 1998: *Pompeu Fabra i Joan Coromines. La correspondència dels anys de l'exili*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, p. 24.

4 Vid. Solà, J. (2005): «Coromines i el seu editor», *Avui* (2 de juliol).

MILA SEGARRA

és professora titular del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona i membre de la Secció Filològica de l'IEC